

כניסה לבריטניה - כניסה

מאת ד"ר נחום בוגנר

מדיניות העלייה הבריטית בשנים 1939-1948 נגזרה ממדיניותה החדשה של בריטניה כלפי המפעל הציוני בארץ-ישראל, כפי שנקבעה במאי 1939 במסמך המפורסם של "הספר הלבן". מטרתם של הבריטים היתה להתנער כליל ממחויבותם לתמוך בהקמת בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל, והדרך העיקרית שבה בחרו היתה להגביל בצורה חדה את העלייה היהודית ל-75 אלף נפש בחמש השנים הקרובות ולהתנות

את המשך העלייה בהסכמת הערבים. פירושה של מדיניות זו היה התעלמות מודעת ממצבם החמור של היהודים באירופה ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה; טריקת דלת בפני רבים מהם, שראו בארץ-ישראל את מקלטם האחרון; החנקת התפתחותו של היישוב היהודי הקטן בארץ; ושימת קץ לחלום הציוני של הקמת מדינה יהודית.

הנהגת התנועה הציונית סירבה להכיר בלגיטימיות של מדיניות זו, וכדי לסכלה בחרה בדרך של עידוד וארגון העלייה הבלתי לגאלית, ההעפלה. ואולם הבריטים היו נחושים בדעתם ולא התכוונו כלל להיכנע לשום לחצים בענייני העלייה.

עם כניסתה של בריטניה למלחמה, בספטמבר 1939, היא פתחה במקביל גם במלחמת חורמה נגד העלייה, ובמיוחד נגד העלייה הבלתי לגאלית. עם פרוץ המלחמה ביטלו הבריטים את כל היתרי העלייה ואשרת הכניסה לארץ-ישראל, שניתנו ליהודים בשטחי הרייך הגרמני לפני המלחמה, שכן יהודים אלה נחשבו מעתה בעיניהם לנתיני אויב ועלולים היו, כביכול, להוות סיכון ביטחוני לבריטניה. הכוונה האמיתית מאחורי צעד זה היתה לצמצם את מספר המועמדים ל-75 אלף הסרטיפיקטים (רשיונות העלייה) שנקבעו ב"ספר הלבן". היה משוה אירוני בחישובותם של הבריטים להילחם בעלייה הבלתי לגאלית: הם לכדו את אוניות המעפילים "טייגר היל" מול חופי הארץ ב-2 בספטמבר 1939, יום אחד לאחר פרוץ

המלחמה. היריות הראשונות שנוירו באותו יום מספינת מלחמה בריטית לא כוונו אל כוח גרמני, אלא אל הפליטים היהודים שבספינה זו. שניים מהם נהרגו.

לפני המלחמה גילתה בריטניה, יותר ממדינות אחרות, יחס נדיב כלפי פליטים יהודים מאירופה. בשנים 1933-1939 היא קלטה כ-50 אלף מהם, ביניהם כעשרת אלפים ילדים, שמרביתם אוכסנו אצל הורים מאמצים, רבים מהם לא יהודים. ואולם בתקופת המלחמה היא החליטה לערוך הפרדה מוחלטת בין גורל היהודים באירופה לבין המפעל הציוני בארץ-ישראל. החלטה זו התקבלה מתוך שיקול פוליטי קר, שנבע מניסיונה של בריטניה לפייס את הערבים במזרח התיכון, אזור שהיה בעבורה בעל חשיבות אסטרטגית. ככל שגברה העלייה הבלתי לגאלית, החריפו הבריטים את מלחמתם נגדה.

"המדיניות הקשוחה של הבריטים בנושא העלייה בשנים

כשלא הצליחו למנוע את הפלגת הפליטים מחופי אירופה, החליטו לחסום בפניהם את הכניסה לארץ בכל מחיר, כולל גירושם. בנובמבר 1940 החליטה ממשלת בריטניה לגרש את 1,500 מעפילי האונייה "אטלנטיק", שהגיעו ממרכז אירופה לחופי הארץ. הם נשלחו לאי הטרופי מאוריציוס שבאוקיינוס ההודי, ושם הוחזקו במעצר במשך חמש שנים. רק לאחר המלחמה הורשו לחזור לארץ.

בשעתו היה צורך בהפעלת לחצים דיפלומטיים על ראש ממשלת בריטניה, וינסטון צ'רצ'יל, שנחשב לידד הציונים, כדי למנוע לפחות את גירושם של ניצולי אוניית הגירוש "פאטריה". "פאטריה" הועמסה במעפילים שהגיעו בשיירה

עם ה"אטלנטיק", אשר היתה אמורה לצאת למאוריציוס. אנשי ההגנה חיבלו בה כשעגנה במפרץ חיפה, במטרה לעכב את גירוש המעפילים שעל סיפונה; אך כתוצאה מתקלה בפעולת החבלה טבעה האונייה, וכ-270 מעפילים שהיו בה נספו.

בתחילת 1942, כשגל ההשמדה הנאצי כבר שטף את יהודי אירופה, הפעילה בריטניה לחץ כבד על ממשלת טורקיה כדי שזו תמנע מהאונייה "סטרומה", שהובילה כ-770 פליטים מרומניה, לעבור דרך מיצרי הבוספורוס בדרכה לארץ. מעפילי "סטרומה" יצאו לדרכם אחרי הטבח ביהודי בקובינה ובסראביה, ובקושי הצליחו להגיע לנמל קושטה. כתוצאה ממניעת המעבר, הוחזקו הנוסעים יותר מחודשיים בתוך הספינה בתנאים בלתי אנושיים. לבסוף גררו השלטונות הטורקיים

את האונייה בחזרה ליס השחור. שם היא טורפדה בשוגג בידי צוללת סובייטית, וכל נוסעיה ירדו למצולות.

בעקבות הלחצים שהופעלו על הממשלה הבריטית לאחר אסון "סטרומה", ניאותה בריטניה למתן את מאבקה בעלייה הבלתי לגאלית והסכימה להעניק לעולים שהצליחו להגיע לחופי הארץ רשיונות עלייה, תוך ניכוי מספרם מ-75 אלף הסרטיפיקטים שנקבעו ב"ספר הלבן". הודות למחווה זו ניצלו אמנם כמה אלפי מעפילים, שהצליחו להגיע לארץ בהמשך המלחמה, אך הבריטים לא שינו עקרונית את מדיניותם כלפי העלייה. בפועל, לא נוצלו אפילו כל מכסות הסרטיפיקטים שהבריטים אמורים היו לספק במשך חמש שנים, על-פי הקביעה שהופיעה ב"ספר הלבן" ערב המלחמה.

גם בתום המלחמה, לאחר שתוצאות השואה כבר היו ידועות לכל, המשיכו

חיילים בריטים ממתניים על החוף להורדת מעפילים מהאונייה - 1947

באיונות מתיאון בית המנוחות

משלב זה הפכה ההעפלה למרי עממי מול חופי הארץ, שנטלו בו חלק רבבות פליטים-מעפילים בעשרות ספינות.

כשהבריטים נוכחו לדעת שהגירוש לקפריסין אינו מרתיע את המעפילים, הם החליטו להחזירם לאירופה. כך הסתבכו בקיץ 1947 במאבק עם מעפילי "אקסודוס", שנמשך כחודשיים. הם אמנם הצליחו לבסוף להורידם בכוח בגרמניה, אך היה זה ניצחון פירוס. המלחמה ב"אקסודוס" לא הוסיפה יוקרה לבריטניה, וזאת בימים שבהם כבר העבירה את סוגיית ארץ-ישראל להכרעת האו"ם, לאחר שלא הצליחה בלום את ההעפלה.

דבקותה של בריטניה במדיניות הקשוחה נגד העלייה היהודית, אחרי שעצרת האו"ם החליטה ב-29 בנובמבר 1947 שעליה לסיים את שלטונה בארץ-ישראל, הדהימה בשעתו גורמים פוליטיים בינלאומיים. הדיפלומטיה והצי הבריטי נערכו למנוע את הגעתם של 15

אלף מעפילים מרומניה, שעמדו להפליג בשתי האוניות הגדולות "פאן יורק" ו"פאן קרשניצ". הממשלה הבריטית גם סירבה למלא אחר דרישת האו"ם, כי במקביל לפינוי כוחותיה מארץ-ישראל תפנה בריטניה גם נמל בשטח המיועד למדינה היהודית, כדי לאפשר עליית יהודים דרכו.

מניעיהם של הבריטים להגבלת העלייה היו פוליטיים במובהק. לאחר שנקלעו לסכסוך היהודי-ערבי הם העדיפו לבסוף, מטעמים של אינטרסים אימפריאליים, את הערבים על פני היהודים. לקראת ההכרעה על גורלה של ארץ-ישראל הם פעלו כדי למנוע מהיישוב היהודי דילה אל מעבר לשליש מכלל אוכלוסיית הארץ; בכך ניסו לכפר בעיני הערבים על "החטא הקדמון" של הצהרת בלפור, שבה התחייבו לתמוך בהקמת בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל. כשהאו"ם החליט על חלוקת הארץ והקמת המדינה היהודית, בניגוד לרצונם של הערבים, לא רצו הבריטים להיות מזוהים כגורם שסייע בהקמת המדינה באמצעות מדיניות עלייה ליבראלית.

כניסה לארץ ישראל - לא!

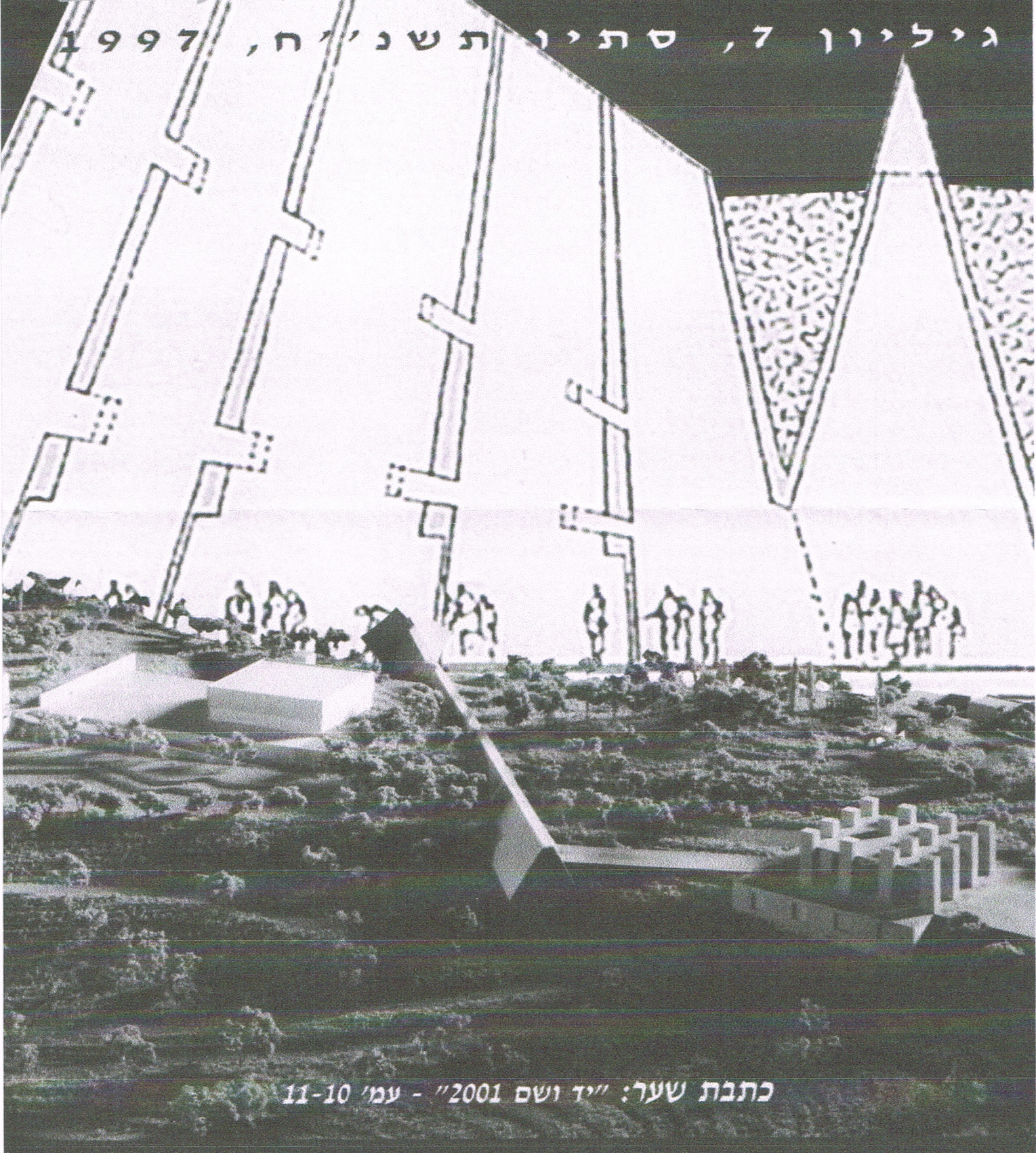
1939- נבעה מאינטרסים פוליטיים מובהקים

הבריטים לדבוק במדיניות של הגבלת העלייה. הם סירבו להגדיל את המכסות ולא איפשרו לניצולים, שביקשו להשתקם בארץ-ישראל, לעלות אליה. הפעם החליטה ההנהגה הציונית לנצל את אהדת דעת הקהל הנאורה לטובת הפליטים והפעילה את העלייה הבלתי לגאלית כנשק פוליטי חד נגד בריטניה, כדי למוטט את מדיניות "הספר הלבן" ולהביא להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

בשלהי 1945 התחדשה ההעפלה בממדים צנועים. תחילה הצליחו רק ספינות קטנות, בודדות, לחמוק אל החוף ולהנחית את נוסעיהן בחשאי מבלי להיתפס. מעל ראשם ריחף איום הגירוש מהארץ. הכל חזר לקדמותו, כאילו לא עברה כלל שואה על יהודי אירופה. רק מטעמים טקטיים עיכבו הבריטים את הפעלתו של נשק הגירוש נגד המעפילים, אך כשגבר המאבק המזוין של היישוב בשלטון הבריטי בארץ, וההעפלה הפכה מקילוח דק לארם הולך וגובר ופרצה את מכסת 1,500 הסרטיפיקטים שהבריטים עדיין ניאתו להקצות מדי חודש, החליטה ממשלת בריטניה, באוגוסט 1946, על גירוש המעפילים שייתפסו לקפריסין.

יד ושם ירושלים

גיליון 7, סתיו תשנ"ח, 1997

כתבת שער: "יד ושם 2001" - עמ' 10-11